

Adela Cortina

Filòsofa. Catedràtica de la Universitat de València i Presidenta de la Fundació Étnor

XAVI VILLALVILLA

Adela Cortina (València, 1937) és un dels referents de la filosofia contemporània. Després de la seva etapa a l'Institut de la Universitat de València, el 1970, treballa al Departament de Filosofia de la Universitat de Navarra, on defensa la seva tesi doctoral sobre l'ètica i la transcendència. És una important autora de diversos articles i llibres centrats en l'ètica. Més tard en el seu currículum destaca el seu llibre crític sobre el capitalisme, editat a Múnic amb el títol de *El fin de la moral*. Jürgen Habermas li feu una invitació a desenvolupar el concepte d'ètica i el 1990 ingressa al Departament de Filosofia de la Universitat

de Navarra, on treballa amb el professor de filosofia i sociologia, José María Martínez Cerezo. És una autora de múltiples obres i articles, destacant el seu llibre *El fin de la moral*, editat a Múnic amb el títol de *El fin de la moral*. És una important autora de diversos articles i llibres centrats en l'ètica. Més tard en el seu currículum destaca el seu llibre crític sobre el capitalisme, editat a Múnic amb el títol de *El fin de la moral*. Jürgen Habermas li feu una invitació a desenvolupar el concepte d'ètica i el 1990 ingressa al Departament de Filosofia de la Universitat

“Ni el consumisme ni l'individualisme ens apropen a la felicitat”

Com a filòsofa inquieta i activa, què busca principalment?

Podria dir que busco el bé i la justícia, però em sembla una mica exagerat (somriu). Jo crec que la filosofia sempre ha intentat pensar la realitat per a fer-la millor. Per a canviar-la és precis pensar-la, intentar comprendre-la, parlar i argumentar sobre ella, comunicar-se amb els altres sobre ella, i en aquest sentit pot ajudar a fer una realitat millor perquè els canvis pot buscar-los de forma orientada.

L'amor al saber dels filòsofs, s'ha perdut a la societat actual?

Creo que la societat actual està canviant molt perquè en ocasions els periodistes són més àgils que els filòsofs i a la gent els interessa més. Per altra banda, noves formes de saber com Internet són poc reflexives. La filosofia està perdent punts perquè hi ha menys reflexió i profunditat.

I, precisament ara, és més necessària que mai?

Doncs evidentment, perquè la manca de profunditat no ens ajudarà a millorar les situacions, necessitem pensar molt i en profunditat.

La societat, sap el que volem dir amb la paraula ètica?

Normalment no, perquè és una expressió grega que ve del terme *ethos*, que vol dir 'caràcter', i la gent no sap que l'ètica té a veure amb el fet de crear-se un caràcter, adquirir uns hàbits per a viure, com a la tradició grega. A la gent l'ètica els sona com un conjunt de prohibicions, no pensa en la necessitat de formar aquest caràcter i hàbits diaris si realment volem ser feliços.

Valors i realitats actuals en alça com

el consumisme i l'individualisme, allunyen la societat de l'ètica?

Per suposat, perquè ni el consumisme ni l'individualisme ens apropen a la felicitat. Som el que som per la nostra relació amb els altres. Evidentment tot aquest tipus d'actituds ens porten molt lluny d'allò que seria un vida en justícia i felicitat.

Aleshores, en què hauríem d'educar la societat, sobretot a infants i joves?

Educar per a una ciutadania que sigui activa, participativa, justa i, com diu el professor Miquel Martínez, que sigui col·laborativa. És important educar per a una ciutadania perquè és el principal capital dels pobles, que necessiten un capital financer, físic, humà, social però també ètic.

És possible la transformació social a través de l'ètica?

L'ètica no és una cosa que es pot tenir o no, tot el món té moral perquè no hi ha cap ésser humà que sigui amoral. Quan s'està alt de moral un té ganes de prendre els reptes vitals, de canviar-ho tot, i quan un està desmoralitzat no té ganes de res. Cal tendir a estar alt de moral a través de l'educació.

A través de quins elements de l'ètica es pot arribar a aquest canvi?

Té relació amb el fet de formar-se un caràcter i una predisposició a ser més just o més injust, més prudent o imprudent, avar o generós. Tot això es pot anar cultivant per anar cap a un món millor.

Creu que es pensa més amb la raó o amb el cor?

Amb cap dels dos. La gent culpa de tots els mals a la raó però la veritat és que la raó encara no s'ha posat en marxa. Quan un mira el context

mundial i s'adona que una cinquena part de la humanitat és desgraciada perquè ja no sap què consumir i quatre cinquens són desgraciats perquè no tenen suficient per a consumir penses que això gaire racional no és. I el cor s'ha quedat reduït a la premissa rosa i coses similars quan en realitat és una cosa molt seriosa. Ambdues coses estan per estrenar.

Aleshores, arribar a la raó cordial a la qual vostè es refereix i que combina raó i cor serà molt complicat?

Doncs sí que serà complicat perquè sembla que estem en temps en els quals no s'aposta per ser més racional ni més cordial. Estem rebaixant molt el nivell moral de les nostres societats en quant a l'entusiasme i la il·lusió. Per això estem molt lluny d'una racionalitat cordial.

En clau social, quin paper té ara mateix la justícia?

Enorme, doncs consisteix en aquest tipus d'exigències de les quals pensem que, si no hi ha un acord de la gent sobre ella, és necessari argumentar i posar-se d'acord. Les qüestions de justícia no són molt subjectives sinó molt exigents. En el

entrevista

Necessari educar per a una ciutadania activa, participativa, justa i col·laborativa

moment en el qual ens trobem el nivell d'injustícia de les nostres societats és molt important. Les diferències de justícia entre pobles són enormes i dins els propis pobles també. Les primeres reclamacions que cal fer són de justícia.

Com pot afavorir la política aquestes reclamacions?

El deure de la política consisteix a donar a cada persona el que li correspon, que és el que significa la justícia. En el nostre moment està bastant clar, ja que el 2008 es va celebrar el 60è aniversari de la Declaració dels Drets Humans i el que correspon a cada humà és com a mínim que vegi respectats els seus drets. Quan un pregunta, i qui té l'obligació de fer que es respectin? Doncs en principi organitzacions que s'han creat per a això, com les Nacions Unides, però també tots els estats, comunitats autònomes i poders polítics.

En quina mesura ho fan en l'actualitat? Ho estan fent bastant malament. Quan un mira el panorama mundial veiem continents sencers en els

quals el nivell d'injustícia és altíssim, com a l'Àfrica i Amèrica Llatina, però en els mateixos països desenvolupats els drets de primera i segona generació tampoc s'acompleixen.

Per què sempre ha volgut diferenciar allò bo d'allò just?

Ve de la Il·lustració i és important perquè allò bo és una acció molt personal que té a veure amb els consells, que ens podem donar els uns als altres. Una persona va al metge i aquest li aconsella que prengui alguna cosa. Però el més interessant d'allò bo és que és cada persona qui ho assumeix. Tanmateix, la qüestió de justícia no és una cosa personal, sinó d'exigència que universalitzaríem. Quan algú diu que és injust que 1.200 milions de persones estiguin en nivells de pobresa extrema no està dient una cosa personal o opinable sinó que entén que qui no estigui d'acord amb allò necessita parlar-ho molt perquè es tracta d'una cosa inhumana i hem de pensar-ho tots.

Es fa justícia amb els estereotips que reben els joves?

És clar que no, etiquetar sempre és negatiu. En un col·lectiu és interessant distingir característiques entre uns i altres, però etiquetar és nefast.

Com es pot canviar la societat a través dels joves si davant tenen impulsos negatius molt llunyans a l'ètica?

El col·lectiu de joves és molt heterogeni. Alguns estan en organitzacions solidàries, cíviques, que estudien per a contribuir a una societat millor; però en canvi hi ha altres que no penses que viure sigui també felicitant i opten per l'individualisme. Penso que és una decisió desafortunada. Cal ser molt prudent i tractar de veure que hi ha joves que poden canviar coses i

altres que crec que estan molt despatxats. Crec que la felicitat no va per aquest camí.

La màquina
aprofunda l'impent
no ens ajuda a
millorar les
situacions

Quin paper tenen els joves per a fer una societat més justa i positiva?

Crec que han d'intentar reflexionar una mica més al llarg de la vida, prendre més consciència de les situacions socials en les quals ens trobem i tractar de cooperar. Han d'adonar-se que cada ésser humà és un fi en si mateix, com deia Kant, i procurar que s'acompleixin els drets de tots. Els veig lluny de la consciència social, tenen molt abandonada la compassió cap el patiment. Quan un sent indignació davant el patiment és molt difícil que no tingui sentit de la justícia. Veig una gran quantitat de patiment davant el qual els joves no es senten en absolut moguts.

Els agents educatius, com hi poden contribuir?

Són claus. El primer que cal fer és detectar qui són, i no és fàcil. Els pares ho han de ser, i ara mateix estan davant una societat que no els dona gaires opcions per a orientar els seus fills. Les escoles tenen una tasca fonamental i tinc la sensació que els professors reben poc suport des de la societat. Hi ha gent molt vocacionada que està totalment desil·lusionada i cansada perquè no troba suport dels pares ni dels poders públics.

Si els ciutadans no es
posen d'acord per a
universalitzar les normes
serà el poder qui ho farà;
el segle XXI no ha de ser el
dels ciutadans.

Quin tipus d'entitats i organitzacions cal promoure per a garantir una societat més ètica?

Hi ha institucions que han de servir per alguna cosa. El primer que cal fer és que funcionin. Si hi ha una Conselleria d'Educació, un Ministeri d'Educació... han de funcionar. Aquest deure de justícia de les institucions és clau. El que no pot ser és que s'intenti que les organitzacions solidàries facin molta tasca i que les institucions s'adormin. Però les institucions són les primeres que han de funcionar. Si no, que els treguin el sou. En els temps que corren, institucions, empreses i organitzacions han de treballar conjuntament.

Ha parlat de la universalització de les normes, és possible en una societat com l'actual?

És una cosa molt seriosa. Quan pensen que alguna cosa és justa o moralment necessària l'universalitzariem per a tot el món. Dins la tradició occidental està molt present i hi ha autors que pensen que caldria universalitzar les normes. Haurien de ser aquelles que, a través del diàleg, voldríem que ho fossin. Cal buscar quins continguts val la pena que siguin universals.

Qui estableix si una cosa és moralment correcta o no?

Aquesta és la pregunta del milió. Si els ciutadans no estan d'acord en parlar sobre quines normes caldria universalitzar no hi ha res a fer, perquè ho faran els més poderosos. En alguna ocasió he dit que el segle XXI hauria de ser el dels ciutadans, precisament per aquest motiu.

Existeix una via clara per a la defensa dels drets humans?

Per una part hi ha la via legislativa. Els drets humans han d'incorporar-se a les constitucions dels països democràtics i acomplir-se. Per altra banda està la vida de les declara-

Els joves han de prendre consciència de la situació social i cooperar

cions. Conforme es vagin descobrint noves necessitats cal fer noves declaracions. Per exemple Yunus deia, crec que amb raó, que en una economia com la d'ara en la qual la base és el crèdit, tot el món hi hauria de tenir dret i s'hauria d'establir com a dret humà. Per últim hi ha la vida de l'agitació cívica. Hi ha moviments que tenen sentit de la justícia i del patiment i creuen que hi ha necessitats de les persones que cal reconèixer com a drets.

Contribueixen els poders públics a aquesta defensa?

En el nivell de la legislació són els que més poden fer. En les declaracions, organismes com l'ONU o la UNESCO han de prendre's seriosament que cada declaració que es fa tingui molta força. Que no acceptin qualsevol tipus de declaració que no serveixi, poques però molt importants.

OBRES MÉS DESTACADES

Les publicacions d'Adela Cortina al llarg de la seva trajectòria són gairebé innumerables. 21 monografies, 11 obres dirigides i coordinades, 60 obres prologades i més de 200 articles són una part del seu llegat de pensament. Entre totes les obres, en citem algunes de les més rellevants:

■ Ètica de la raó cordial.

Educar en la ciutadania en el segle XXI (2007)

És l'obra més reconeguda de l'autora, guardonada el 2007 amb el Premi Internacional Jovellanos. Cortina proposa les noves bases per una veritable ètica de la ciutadania a través del terme de la raó cordial, unió d'intel·ligència, sentiments i coratge. A partir del principi que diu que "coneixem la veritat no només a través de la raó, sinó també amb el cor", l'autora basa l'educació en la ciutadania cordial a través dels valors, la compassió i l'argumentació.

■ Raó pública i ètiques aplicades.

Els camins de la raó pràctica en una societat pluralista (2003)

Aquesta publicació parla de les ètiques aplicades com una nova forma de saber i reflexionar sobre els problemes morals i de proposar recomanacions per a l'acció. Bioètica econòmica i empresarial, ètica dels mitjans de comunicació, ecoètica, infoètica o ètica professional són alguns conceptes que Cortina tracta i considera claus per tal que una societat pluralista i democràtica abordi els problemes morals a l'alçada de la seva consciència moral.

■ Construir confiança.

Ètica de l'empresa en la societat de la informació i les comunicacions (2003)

L'era de la informació i de les comunicacions suposa nous desafiaments per a les empreses, que requereixen de l'exercici de tres grans virtuts: la prudència per aconseguir la viabilitat empresarial, la justícia per edificar una ciutadania cosmopolita amb l'ajuda de les tecnologies de la informació, i l'ètica de l'empresa per assumir la responsabilitat corporativa en el procés de globalització. A partir d'aquesta idea, Cortina i autors de diferents països analitzen des de diferents angles aquesta tercera virtut: la necessitat d'una ètica empresarial per a construir confiança.